

Живе СЛОВО.

Пам'яти прозістника правди.

Рівно 50 тому років зложив руки на грудях великий Кобзарь України. Мов громом пролунала ця тяжка авітка по всьому рідному краю, скрізь витискаючи слези на очі, заставляючи болем жалю безмірного стискатись серця. На високих горах, посеред своїх ланів широкополик, поховала Україна свого „останнього Кобзаря і першого великого поета нової великої літератури в Слав'янщині“, — поховала того, хто був й апостолом добра і правди, залогом відродження й надію на кращі часи. І якось так сталося, що немов для України сонце зайшло з смертью Шевченка: тяжка реакція незабаром скувала все, — навіть вирази пошани до пам'яти незабутнього поета; навіть пошматовані думи його зробились книгою закизаною й тільки потай миру могли ширитись серед того народу, якому Шевченко віддав що кращого в собі мав од матері-природи. І довго лежала в темному скові великана книга любови до людини й тільки останніми часами з'явилась була в повній красі своїй, виблизивши свіжими, не алигілыми фарбами геніяльного таланту, — та ба: і цим разом н̄ на довго...

50 років — хвилина перед вічністю, але великий час у житті людському, а час — це та спроба, яку не багато людей зможе відержати, якої тільки ті справжні генії людскости не боять-

ся, що безмежною силою свою перевіростяють вики і всікі межі, призначеними звичайним обмеженням людей. Шевченко вже в цілі спроби давні вийшов переможно; його особа, діла і думки належать вічності та тільки один суд тепер для його може бути—суд безсторонньої історії, що не лукавчує робити свої присуди над усіма ділами рук людських. І на суд історії прийде Шевченко не тільки своє величне, чисте серце, у якого «нома зерна неправди за собою», але і привіс він і щось позатавне: те велике діло відродження рідного краю, яке він зміцнив своїми отважними піснями, той ідеал правди і волі, якому він ціле життя нехильно слухав, та вічне вболівання за долю «найменшого брата», що ним до естанції хвилині падало його любляче серце. За свідка перед судом поставив він свого «Кобзаря» і кинув на тереси одна ця книга переважно все, що проти автора І могла назвірати співа злість, низькоюкість та гуподумство людські... Присуд історії відомий: геніальний мужик

до одного цілого розбатованій роз'єднані громада людей, вона навіть у порожні груди вкладає душу живу й запалює її любов'ю до рідного народу та бажанням для його жити й правувати. І разом з красою Шевченкової поезії, якою безборонно вивчатись мотиви вже далі покоління, що довго не сходитиме з чергі й оля творча, з громадського погляду, функція—функція вартового на сторожі інтересів рідного краю та голосного дозвона, що все живуще до життя й праці кліте. Випроважуючи труну з тілом Шевченка на Україну, один з тодішніх товаришів великого небіжчика промовив надзвичайно правдиве і влучне слово, що сталося просто таки пророчим вітчуваючим тієї ролі, яку судилося Шевченкові одбудувати й по смерті. «З'явися, батьку,—промовив над труною Куліш,—серед рідного краю под своєю червоновою китайкою та громадьми навколо себе сліпих, глухих і без'язиких: нехай вони із мергних уст твоїх почувають твоє слово бессмертне та нехай хоч помілюючись почнуть говорити непозиче-

ї скажуть, сподіваюсь, голосніше, ніж можемо тепер ми говорити... Сергій Ефремов.

Кріпакство в творах Шевченка.

I.

Перша половина XIX століття багатко внесла в Росії нового цікавого в всеєвітні книгу мистецтва. Ніби якісні справжні метеори, що з'явилися несподівано і занікли, пошишали по собі слід,—так прийшла близькула плеяди письменників—гуманістів, що методом своєю поставила цілком реальну справу—вивченням кріпаків з під панської неволі. Той час, коли література була для письменників, «каки літмом сладкі лімонади», коли, трохи пізніше, поет жив „для звуковъ сладкихъ и молитвъ“—той час, кажемо, вже тоді поринав в бездіяльність минулого, бо його не здолали відродити деякі невдалі епігони російських романтиків. На авансцені російської літератури вівшли Герцен, Бєлінський і його духовні діти, що за тих часів являлися переважно письменниками-гуманістами, визволителями народу з пазурів кріпакства. Але хоч баґатырі в цих творів, напр., Герцена і Тургенєва, помічені справжнім хистом, проте „проникновені“ в суть кріпакства не було настільки сильним, настільки категоричним, щоб могло звіорушити серця і гуманізувати більш широке коло громадянства. І ось під цей час загального напруження розлігся могутній голос кріпака, голос геніальної людини, що з надзвичайною експресією й аналітичними здібностями розкрила болнички кріпакства і таким чином мала величезний гуманізуючий вплив на толпіше громадянство. То був Тарас Шевченко, без прибільшення кожузи—один з дуже небагатьох людей тоді, в кого слово провадилося врівень ділом, бо страждане життя цієї людини як найкраще свідчить правдивість і ціарість його поглядів. І в пізньому розумінні його слова цілком до речі:

„Ми просто йшли, — у нас нема Зерна неправди за собою!“.

„Чисте діло потрібує чистих рук“—скаже пізніше ід-олог українського народництва, і завдяко великим дісонаансам покажуться нам ті люди, в котрих раз-раз ліберальне слово йде в супереч кріпакському ділу. І не в діокрі небіжчикам—великим орачам рідного письменства,—вкажемо ми на той загальновідомий факт, що, напр., у Хомякова і П. Киреєвського, що гаряче протестували проти кріпакства, селянини почували себе дамеко гірше, ніж в сусідніх вотчинах. Зовсім не було у Шевченка.

Елементи протесту в його явищах цілком органічними, вони по-спідівно витикають з страждального дитинства поета, його плебейського походження. Цей протест—не протест „каючихся дворянъ“, якими були ставіоніфи або й Л. Толстой, це не в'явище: тут гін і обурення цілком логично розвиваються в основних, початкових принципах психічної організації поета-кобзя, поета-мученика. Тут корінь того надзвичайного усіху, тієї грандіозної пошані і популярності, з яких користується Ш-ко не тільки серед українців, а навіть серед самих зазватих „кацаців“. Воєн погоджується на тому, що інакше бути не могло. Ш-ко—продукт

Т. Г. Шевченко в молодих літах (власноручний офорт).

український в своєму простому кохусі й шапці зайнав уже призначене місце в пантеоні невіміруючих геніїв, де вібрано кращих заступників людського духу. І не ганебним напастникам вінхнути його з того заслуженого місця...

Але для нас Шевченко—не тільки історична особа. Вже той наявіший галас, що кругом його великого найменія знявши останнім часом наймити темряви, піскує, що живий і досі дух його поезії. І справді, Шевченкові твори й досі чарують нас своєю надзвичайною ясною і простотою красою, до якої підіннатися можуть тільки вибраниці з поміж людей, та своїми високими широ—людськими думками, які тільки велике ферце надумати може. І коли для учасників муза Шевченкова сміливо „разірвала зав'язу народної життя“ то для нас, нащадків, вона далеко більше робить і робитиме не перестаючи. Вона творить життя там, де воно пригласло, вона заходить

до одного мовою⁴. І от вже 50 років з *мертвих* уст живе лялька слово,—бадьоре й навіки векміруще слово любові до рідного краю. І скільком сліпим воно одкряло очі глухим вернуло слухи, а мовчавших та без'язикіх натхнуло вогненою мовою!. І під творча роля тагтиметься доти, доки походитимуть у нас обставини сліпих, глухих і без'язикових людей, доки треба буде на землі дзвони, щоб неустанно подавав на гасло добра і правди. І хоч би які важкі хмарі збиралися над Україною—вона знає, що у неї єсть той дзвін, який не змовуючи провіщає,

що праща оживає,
Натхне, накличе, нажене
Не вткне, не дріпне слово
Розтлінне, а слово нове
Між людьми криком пронесе
І люді відчуває, спасе...

Для людей нашого часу нічого не вищого, як бути провістником великої двоєдиної правди; для наших же нащадків... та вони самі скажуть, що найбільше шанують Шевченка,